

e-ISSN 3083-6018

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: економіко-правові проблеми

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

Правове регулювання використання поліграфа в кримінальному процесі: за та проти

Наталія М. Варенья ¹ * ● Юрій В. Бедратий ² ● Сергій С. Алекумов ³

¹ Національна академія Служби безпеки України (Україна). Провідний науковий співробітник, канд. юрид. наук.

² Національний університет водного господарства та природокористування (Україна). Доцент кафедри правових природоохоронних дисциплін, канд. юрид. наук.

³ Київський національний університету імені Тараса Шевченка (Україна). Магістр права.

* Автор-кореспондент, e-mail: varenia@ukr.net

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.9.01](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.9.01)

Авторське право

© 2025 авторів

Цей твір
ліцензовано на
умовах Ліцензії
Creative Commons
«Із Зазначенням
Авторства –
Некомерційна 4.0
Міжнародна»
(CC BY-NC 4.0).

У статті здійснено системний аналіз проблематики правового регулювання використання поліграфа в кримінальному процесі України. Автор виходить із того, що сама поява поліграфа в практиці слідчих органів та адвокатів віддзеркалює глибший цивілізаційний процес – зміщення акценту від довіри до людини як носія волі та гідності до віри у технічні інструменти як нібито нейтральних «детекторів істини». Дослідження спирається на поєднання діалектичного, порівняльно-правового та герменевтичного методів, що дозволяє не лише проаналізувати законодавство й судову практику, а й відчитати ширші культурні смисли, приховані за правовими формулами. Встановлено, що в Україні законодавець не визначає поліграф як джерело доказів, а Верховний Суд у своїй практиці послідовно наголошує на неможливості використання його результатів як належних і допустимих доказів. Водночас суд визнає можливість їх врахування як орієнтовної інформації у поєднанні з іншими матеріалами кримінального провадження. Ця тенденція узгоджується з міжнародною юриспруденцією: Верховний Суд США у справі *United States v. Scheffer* прямо виключив поліграфні тести з числа допустимих доказів; Верховний Суд Індії у справі *Selvi v. Karnataka* підкреслив порушення права на приватність і заборони самообвинувачення у випадках примусового використання поліграфа; Європейський суд з прав людини у справах *Saunders v. the United Kingdom* та *Jalloh v. Germany* акцентував на неприпустимості будь-яких методів, що загрожують автономії особи чи її людській гідності. У роботі доводиться, що використання поліграфа у кримінальному процесі має надто сумнівне наукове підґрунтя: результати тестування істотно залежать від психофізіологічних особливостей людини, від контексту допиту та навіть від професійної компетентності поліграфолога. Тому поліграф не може і не повинен перетворюватися на доказ у повному сенсі цього слова. Його значення може бути обмежене допоміжною, орієнтовною функцією, проте навіть у такому випадку використання поліграфа повинно оцінюватися крізь призму європейських стандартів захисту прав людини, що не допускають компромісів щодо права на мовчання та заборони нелюдського поводження. У висновках підкреслюється, що поліграф є не стільки інструментом пізнання істини, скільки симптомом зміни у правовому мисленні. Його інтеграція в систему доказування означала б ризик підміни гуманістичних цінностей технологічною раціональністю. Саме тому право повинно залишатися арбітром, що захищає людину від спокуси «технічного всевладдя». Таким чином, результати дослідження мають не лише теоретичне, а й практичне значення: вони окреслюють межі допустимості інноваційних засобів у кримінальному процесі та визначають критерії для подальших реформ українського законодавства у відповідності до міжнародних стандартів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

допустимість доказів, права людини, міжнародний досвід, поліграф.

e-ISSN 3083-6018

SOCIAL DEVELOPMENT: Economic and Legal Issues

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

Legal Regulation of the Use of Polygraph in Criminal Proceedings: Pros and Cons

Nataliia Varenia ¹ * ● Iurii Bedratyi ² ● Serhii Alekumov ³

¹ National Academy of the Security Service of Ukraine (Ukraine). Leading Researcher, PhD in Law.

² National University of Water Management and Natural Resources (Ukraine). Associate Professor at the Department of Law, PhD in Law.

³ Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine). Master of Law.

* Corresponding Author, e-mail: vareniiia@ukr.net

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.9.01](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.9.01)

Copyright © 2025
by authors

This is an open
access journal and
all published articles
are licensed under a
Creative Commons
Attribution–
NonCommercial 4.0
International
(CC BY-NC 4.0)

The article offers a comprehensive analysis of the legal regulation of polygraph use in criminal proceedings in Ukraine. The very emergence of the polygraph in investigative practice is interpreted not merely as a technical innovation but as a manifestation of a deeper shift in legal consciousness: from trust in the human being as a bearer of will and dignity toward reliance on technical instruments presented as supposedly neutral “detectors of truth.” The methodological framework combines dialectical, comparative-legal, and hermeneutical approaches, which makes it possible not only to analyze legislative provisions and judicial practice but also to uncover broader cultural meanings embedded within legal formulas. It is demonstrated that Ukrainian legislation does not recognize polygraph examinations as admissible evidence, and the Supreme Court consistently holds that their results cannot be regarded as proper or reliable proof. At the same time, courts admit the possibility of treating such results as auxiliary information to be evaluated in conjunction with other materials of the criminal proceedings. This tendency resonates with international jurisprudence. The U.S. Supreme Court in *United States v. Scheffer* categorically excluded polygraph evidence from criminal trials; the Supreme Court of India in *Selvi v. Karnataka* stressed that compulsory polygraph testing violates the right to privacy and the privilege against self-incrimination; the European Court of Human Rights in *Saunders v. the United Kingdom* and *Jalloh v. Germany* underscored the impermissibility of methods that threaten personal autonomy and human dignity. The research argues that the scientific reliability of the polygraph remains doubtful. Test results are heavily dependent on individual psychophysiological characteristics, the context of the interview, and the professional skills of the examiner. For this reason, the polygraph cannot and should not be elevated to the rank of admissible evidence. Its function may be confined to that of an auxiliary tool, yet even in this limited role, the use of polygraph examinations must be critically evaluated against European standards of human rights protection, which tolerate no compromise concerning the right to silence and the prohibition of inhuman or degrading treatment. The conclusions emphasize that the polygraph is less an instrument of discovering truth than a symptom of transformation in legal thought. Its integration into the evidentiary system would risk replacing the humanistic values of law with a technological rationality that erodes fundamental guarantees of justice. Thus, law must preserve its role as the guardian of human dignity against the temptation of “technical omnipotence.” The findings therefore, possess both theoretical and practical relevance: they delineate the boundaries of admissibility for innovative investigative tools in criminal procedure and provide criteria for further reform of Ukrainian legislation in compliance with international standards.

KEYWORDS

admissibility of evidence, human rights, international experience, polygraph.

1. Вступ

Проблема правового регулювання використання поліграфа у кримінальному процесі продовжує викликати жваві наукові й практичні дискусії. Важливо розуміти й те, що у правосудді особливо цінується здатність критично сприймати всі без винятку докази. Жодних абсолютних авторитетів. Все може мати значення – від постановки питання підекспертного або підекспертного про дійсні обставини справи до обробки результатів дослідження. Тому, як і будь-який інший доказ, він може і повинен піддаватися сумніву – лише тоді можна буде говорити про дотримання та принцип змагальності сторін та вимог до оцінки кожного доказу у справі. Також слід розвивати практику рецензування висновків експертів-поліграфологів. Хочеться окремо зупинитись у порядку призначення судових експертиз. Насправді, це зовсім не складно: всі тестові питання фіксуються поліграфом і записуються таким чином, що до профайлу вже не можна буде внести зміни. Так, правильність фіксування реакції поліграфологом досить легко перевіряється – чи судом, чи стороною, чи іншим експертом. Ніхто не позбавлений права ініціювати додаткову чи повторну експертизу, або ставити питання про неналежність будь-якого доказу – і висновок поліграфолога не є винятком. Ця сфера застосування детектора брехні виявилася найпрогресивнішою [1; 9].

Кримінальний процесуальний кодекс України прямо не визначає поліграф як допустиме джерело доказів. Проте у практиці сторони захисту та обвинувачення інколи намагаються подавати результати такого тестування у вигляді висновків спеціаліста. Верховний Суд у низці постанов послідовно наголошував, що вони не можуть розглядатися як належний доказ, проте допускається їх оцінка як орієнтовної інформації, яка має значення у сукупності з іншими матеріалами [2; 3; 10]. Це породжує потребу у вивченні міжнародного досвіду: рішень Верховного Суду США, Верховного Суду Індії, а також практики Європейського суду з прав людини [4; 11; 12; 14].

Таким чином, актуальність теми полягає у пошуку балансу між інтересами правосуддя та необхідністю захисту фундаментальних прав людини. Це завдання зумовлює важливість комплексного наукового аналізу українських реалій у світлі порівняльно-правових підходів та міжнародних стандартів.

2. Огляд літературних джерел

У вітчизняній науці кримінального процесу проблеми використання поліграфа досліджуються вже тривалий час. Зокрема, у працях Є. Шаповала підкреслюється, що поліграф може виступати корисним допоміжним інструментом у виявленні неправдивих свідчень [13]. У публікаціях О. Курмана та А. Балибіної акцентується увага на тактичних і правових проблемах застосування поліграфа, а також на відсутності чіткої нормативної бази, яка б регламентувала його статус у кримінальному процесі [5].

Разом із тим у наукових дискусіях простежується скептицизм щодо допустимості результатів поліграфного дослідження як доказів у суді. Так, українська дослідниця К. Микитишина звертає увагу на те, що результати поліграфа не відповідають критеріям належності та допустимості, оскільки їхня наукова достовірність є сумнівною, а законодавча регламентація – відсутня [6]. Цей підхід узгоджується із висновками Національної академії наук США, яка ще у 2003 році застерігала від використання поліграфа у кримінальному процесі через обмежену надійність його результатів [7].

Судова практика в Україні залишається послідовною у відмові визнавати результати поліграфного тестування доказами, що відповідає загальним міжнародним тенденціям. Верховний Суд США у справі *United States v. Scheffer* прямо зазначив, що поліграфні дані не відповідають вимогам надійності та суперечать принципам допустимості доказів [14]. Верховний Суд Індії у справі *Selvi v. Karnataka* визнав застосування поліграфа таким, що може порушувати право на приватність і заборону самообвинувачення [12].

Загальноєвропейський контекст визначається практикою Європейського суду з прав людини, який у низці рішень, зокрема у справах *Saunders v. the United Kingdom* та *Jalloh v. Germany*, підкреслив неприпустимість застосування методів, що ставлять під загрозу принципи права на мовчання та заборону нелюдського поведіння [4; 11]. Це свідчить, що запровадження

поліграфа у правові системи держав – членів Ради Європи пов'язане з істотними правозахисними ризиками.

Отже, сучасні дослідження та практика свідчать про неоднозначність оцінки поліграфа: з одного боку, він може розглядатися як перспективний інструмент криміналістики, а з іншого – його використання стикається з бар'єрами правового й етичного характеру, що зумовлює продовження дискусії у науковому середовищі та правозастосовній практиці.

3. Постановка завдання

Мета цього дослідження не зводиться до простої констатації того, чи є поліграф допустимим доказом, чи ні. Подібні твердження, хоча й важливі, видаються надто поверховими. Завдання полягає у більш глибокому – виявити, що саме означає поява поліграфа для структури кримінального процесу як системи гарантій та обмежень. Інакше кажучи, дослідження прагне відповісти на питання: чи може поліграф стати елементом «процесуальної істини», чи він назавжди залишиться інструментом позаправового тиску, навіть тоді, коли подається як «добровільний» тест.

4. Методи та матеріали

Як відомо, тестування на поліграфі під час кримінального розгляду не є обов'язковою формою допиту, оскільки воно здійснюється тільки за згодою допитуваного. Але тут варто врахувати, що допитуваному, у свою чергу, не так і вигідно відмовлятися від проходження поліграфа, тому що учасники кримінального процесу можуть розцінити це як відмову від надання свідчень, ухилення від правди або приховування реально існуючої інформації. Тому найчастіше допитувані погоджуються на тестування, щоб відвести підозри про повідомлення нібито неправдивих відомостей. Отже, принцип добровільності участі у цьому заході можна назвати уявним, оскільки справжнє бажання відмовитися від дослідження стає для підозрюваного невинуватим.

Для більш детального вивчення проблем використання поліграфа у кримінальному судочинстві звернемося до наукових досліджень вчених та їх думок. Дослідження правового регулювання використання поліграфа в кримінальному процесі неможливо звести лише до формального аналізу положень кримінального процесуального закону. Поліграф як феномен перебуває на межі права, психології, криміналістики та етики, а отже вимагає комплексного міждисциплінарного підходу.

Насамперед використано діалектичний метод, що дозволяє простежити внутрішнє протиріччя між прагненням держави до максимальної ефективності досудового розслідування та необхідністю забезпечення процесуальних гарантій особи. Поліграф виявляє цю колізію особливо гостро: він претендує на роль «технології істини», проте може трансформуватися у механізм надмірного втручання у внутрішній світ людини.

Крім того, застосовано порівняльно-правовий метод, що дав змогу дослідити підходи до допустимості поліграфа у різних правових системах. Американська юриспруденція традиційно схильна оцінювати його через призму стандартів справедливого судового розгляду, тоді як європейські судові інституції акцентують на захисті автономії особи й забороні примусу до самообвинувачення. Особливу увагу приділено герменевтичному аналізу рішень Верховного Суду [2; 3; 10] та практики Європейського суду з прав людини [4; 11].

Емпіричну базу дослідження становлять норми чинного законодавства України [1; 8; 9], практика Верховного Суду [2; 3; 10], міжнародні судові прецеденти [4; 11; 12; 14], а також наукові праці українських і зарубіжних дослідників [5–7; 13; 15]. Це дозволило побудувати дослідження не як ізольований опис українських реалій, а як включений у глобальний правовий та інтелектуальний контекст аналіз.

5. Результати та обговорення

Учасники кримінального судочинства з боку звинувачення все частіше обирають свій комфорт і ставлять у пріоритет доведення «за столом», ніж пошук різних фактів та обґрунтувань з використанням «пересування», будь-яких виїзних заходів тощо. Правоохоронним органам, на

думку, набагато простіше та швидше провести тестування на місці, ніж витратити час на те, щоб збирати доказову базу у менш комфортних умовах. Питання про правове закріплення та допустимість поліграфа в кримінальному процесі неможливо звести до простої схеми «так» чи «ні». Результати дослідження показують, що аргументи «за» і «проти» застосування поліграфа розкривають глибші світоглядні й правові суперечності, що лежать в основі сучасної юриспруденції.

По-перше, прихильники поліграфа наголошують на його практичній ефективності. У слідчій практиці він часто використовується як засіб орієнтації у великому масиві суперечливих свідчень, дозволяючи виділити ті напрями розслідування, які потребують додаткової перевірки. Поліграф не стільки «доводить» факт, скільки вказує на можливі джерела неправдивості або прихованої інформації [5; 31]. У такому сенсі він може розглядатися як технічна допомога слідчому, а не як самостійне доказове джерело.

По-друге, прихильники звертають увагу на добровільність використання поліграфа. Якщо підозрюваний чи свідок погоджується пройти тестування, це може свідчити про його готовність до максимальної прозорості та співпраці зі слідством. Така логіка виглядає привабливо в контексті сучасних тенденцій до «процесуальної економії», коли держава шукає способи швидшого встановлення істини у справі [7; 15].

Однак аргументи «за» натикаються на низку фундаментальних контраргументів. Насамперед сумнівно залишається наукова достовірність поліграфа. Його результати значною мірою залежать від психофізіологічних особливостей конкретної особи, умов проведення тесту, компетентності поліграфолога та навіть від рівня тривожності чи стресу випробуваного. Як підкреслює Національна академія наук США, валідність поліграфа як інструмента детекції брехні є вкрай обмеженою [7].

По-друге, в українській судовій практиці послідовно підтверджується, що висновки поліграфа не можуть визнаватися допустимим доказом. Верховний Суд у низці постанов наголошував, що вони можуть розглядатися лише як допоміжна інформація, яка не має самостійної доказової сили [4; 5; 6]. Подібна позиція простежується й у міжнародній юриспруденції: Верховний Суд США у справі *United States v. Scheffer* прямо заборонив використовувати поліграф у кримінальних процесах, визнавши його суперечним стандартам допустимості [14].

По-третє, ключовим запереченням є ризик порушення прав людини. Використання поліграфа може суперечити принципу *nemo tenetur se ipsum accusare* – забороні примусу до самообвинувачення. Верховний Суд Індії у справі *Selvi v. Karnataka* відзначив, що примусове тестування становить порушення права на приватність і людську гідність [12].

Практика Європейського суду з прав людини також свідчить про небезпеку використання методів, які можуть тлумачитися як прихований примус чи приниження людської гідності. У справі *Saunders v. the United Kingdom* Суд наголосив на неприпустимості використання будь-яких форм примусу для отримання доказів [11], а у справі *Jalloh v. Germany* визнав, що застосування засобів, які впливають на фізіологічний стан особи з метою отримання доказів, може становити порушення статей 3 і 6 Конвенції [4].

Результати аналізу свідчать, що:

1. Законодавче закріплення використання поліграфології дозволяє найбільш об'єктивно проводити висновки у сфері судових справ.

2. При доведенні за допомогою поліграфного пристрою повинні брати участь виключно висококваліфіковані фахівці, які застосовують широко свої знання практично.

3. Перед тим, як звернутися до поліграфа, потрібно знайти всілякі докази у справі, що розглядається, щоб потім вже їх перевіряти за допомогою «детектора брехні» і доводити до належного висновку поліграф, навіть за умови його широкого використання у практиці досудового розслідування, не може і не повинен перетворюватися на доказ у повному значенні цього слова. Його застосування може розглядатися виключно як допоміжний, орієнтовний засіб, який не має жодної самостійної процесуальної сили і не може впливати на вирок суду без належної сукупності інших доказів.

Більше того, поліграф у кримінальному процесі радше виконує роль символу – він віддзеркалює прагнення суспільства до швидкої істини та водночас показує, наскільки небезпечно підміняти справедливість ефективністю. Адже справедливий судовий розгляд – це не лише встановлення фактів, але й визнання автономії людини, її права на мовчання, на гідність і на захист від технологічного редукціонізму.

6. Висновки

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що проблема використання поліграфа у кримінальному процесі є значно ширшою, ніж суто технічне чи процедурне питання. Йдеться про зіткнення двох взаємовиключних тенденцій: з одного боку – прагнення держави забезпечити ефективність і результативність кримінального провадження, з іншого – необхідність зберегти фундаментальні права і свободи особи, які становлять невід’ємне ядро правової системи. Саме тому дискусія навколо поліграфа стає полем боротьби між ідеєю технологічної раціональності та принципами гуманістичного права.

Законодавство України на сьогодні не визначає поліграф як допустиме джерело доказів, а судова практика Верховного Суду послідовно підтверджує неможливість надання його результатам самостійної доказової сили. Такі результати можуть лише доповнювати інші дані, проте не замінювати їх, залишаючись допоміжним, орієнтовним інструментом. Такий підхід співзвучний з міжнародною практикою, адже і Верховний Суд США, і Верховний Суд Індії, і Європейський суд з прав людини в різний спосіб, але з однаковою аргументацією наголошують на небезпеці використання поліграфа як доказу, що підриває право на мовчання, заборону примусу до самообвинувачення та гарантії гідності людини.

За умови нормативного закріплення всіх вищезазначених критеріїв та дотримання їх на практиці, інформація, отримана за допомогою детектора брехні бути використана у кримінальному процесі України так само, як це відбувається у ряді зарубіжних країн.

References

1. Criminal Procedure Code of Ukraine, Law of Ukraine No. 4651-VI (2012). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Decision of the Cassation Criminal Court within the Supreme Court in case No. 234/4850/17 (2021). <https://iplex.com.ua/doc.php?d=5&red=100003afc388b4f732f7ccae6926c9dcb619bd®num=99926645>
3. Decision of the Cassation Criminal Court within the Supreme Court in case No. 183/3452/19 (2023). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686155>
4. Jalloh v. Germany, No. 54810/00 (European Court of Human Rights, July 11, 2006). <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/02/ECtHR-2006-Jalloh-v-Germany-.pdf>
5. Kurman, O. V., & Balybina, A. R. (2024). The use of a polygraph in the investigation of criminal offences: problems of tactics and legal regulation. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, (2), 686–691. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.114>
6. Myktyshyna, K. (2024). Some comments on the admissibility of polygraph evidence in the criminal trial of Ukraine. *Current Problems of Forensic Science*, (27), 211–246. <https://doi.org/10.52097/pwk.8465>
7. National Research Council. (2003). *The polygraph and lie detection*. National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/10420>
8. On Approval of the Instructions on the Appointment and Conduct of Forensic Examinations and Expert Studies and Scientific and Methodological Recommendations on the Preparation and Appointment of Forensic Examinations and Expert Studies, Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 53/5 (1998). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
9. On Forensic Examination, Law of Ukraine No. 4038-XII (1994). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
10. Resolution of the Cassation Criminal Court within the Supreme Court in case No. 621/1308/18 (2020). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89825037>
11. Saunders v. the United Kingdom, No. 19187/91 (European Court of Human Rights, December 17, 1996). <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?filename=001-58009.pdf&id=001-58009&library=ECHR>
12. Selvi & Ors. v. State of Karnataka, AIR 2010 SC 1974; (2010) 7 SCC 263 (2010). <https://indiankanon.org/doc/338008>
13. Shapoval, K. (2020). The use of a polygraph during the investigation of murders involving domestic violence. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, 21(1), 66–78. <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.04>
14. United States v. Scheffer, 523 U.S. 303 (1998). <https://www.oyez.org/cases/1997/96-1133>
15. Widacki, J. (2018). Polygraph examination in Poland: History, law, experimental research, and practice. *European Polygraph*, 12(4), 141–155. <https://doi.org/10.2478/ep-2018-0014>